

Častijo sodelavce pri najhujših zločinih (4.)

IVO ŽAJDELA

Karel Destovnik - Kajuh je vodil t. i. sledilsko skupino pri Vosu v Ljubljani. Sodeloval je z najbolj razvpitimi vosovskimi morilci. Skrbel je, da so imeli ti čim več podatkov o ljudeh, ki so jih nato umorili. Golobova vlada je letošnje leto posvetila sodelavcu pri zločinih in z vsemi častmi pokopala udbovca Zemljariča.

O dlok »o zaščiti slovenskega naroda«, ki ga je 16. septembra 1941 izdala komunistična OF, so komunisti dosledno uresničevali. Po novem letu 1942 so se vosovski umori vidnih Slovencev kar vrstili. Naj omenim le najodmevnejše: 20. februarja 1942 so ustrelili Avgusta Praprotnika, predsednika Zveze industrialcev in enega od vrhov liberalcev; 16. marca so ustrelili študenta Franca Župca, člana Straže in direktorja OUL, 18. marca pa še Jaroslava Kiklja, predsednika študentske KA in člana OUL. Čez tri dni je spodletel atentat na še enega vodilnega člana študentske OUL Gostirada Lončariča. Zelo morilski je bil 26. maj 1942, ko so ustrelili najprej prof. Lamberta Ehrlicha, duhovnega vodjo Straže, poleg njega pa še študenta Viktorja Rojica. Isti dan so ustrelili Iva Peršuha, visokega uradnika Vzajemne zavarovalnice.

Morija vosovcev

Vosovci so samo pomladi in v začetku poletja 1942 v Ljubljani in njeni okolici izvedli 79 umorov. Če k tem prištejemo še 23 umorov, ki jih je VOS še izvedla do konca leta 1942, in okoli 20, ki jih je izpeljala še pred tem, do januarja 1942, je Kardeljeva morilska združba v Ljubljani in njeni okolici v letih 1941–1942 zagrešila 120 umorov Slovencev. To so samo umorjeni. Seveda moramo upoštevati tudi t. i. neuspele umore, ki jih je prav tako bilo precej. Številke so strašne. Tudi zato, ker komunisti niso imeli nikakršnega ne političnega ne pravnega mandata za to početje. Bili so izrazito teroristična in zločinska združba.

Umor Kazimirja Kukoviča

Naj tu prikažem samo en vosovski umor iz leta 1942, ki nikakor ni med bolj znanimi oziroma razpinitimi (Emmer, Praprotnik, Župec, Kikelj, Ehrlich, Peršuh, Natlačen), in sicer na Kazimirja Kukoviča. Njegov umor je takrat Zdenki Kidrič, voditeljici Vosa, nakazal takrat najvišji partijski funkcionar v Ljubljani Vladimir Krivic, ki je »politično« usmerjal tudi delo Vosa. V pismu Kidričevi 28. avgusta 1942 je zapisal, »da bi bila zelo potrebna« njegova »usmr-titev«, kot so umor poimenovali komunisti.

Vos je izvedla atentat na policijskega komisarja Kazimirja Kukoviča 26. septembra 1942, vendar neuspešno. Podobno kot na Praprotnika in Majdiča ji je uspel šele v drugem poskusu, ko je Kukovič za posledicami atentata umrl čez nekaj dni v bolnišnici.

Morilca Kovič in Šiška

Potem ko so v Vosu sprejeli odločitev o umoru Kukoviča, so ga začeli opazovati. Na teh opazovanjih so odkrili, da Kukovič vsak dan s svojim agentom za-

Zaradi vojne in komunistične revolucije, katere aktivni akter je bil, je bil Kajuh predvsem kolešek v morilskem stroju komunistične revolucije.

pušča svoje stanovanje na Medvedovi ulici ob 7.45. 26. septembra 1942 sta ga kmalu po odhodu iz stanovanja napadla vosovska atentatorja, vendar jima atentat ni uspel. Ustrelila sta le Kukovičevega telesnega stražarja Josipa Habjana, ki je umrl. Kljub neuspešni akciji so v Vosu odločili, da morajo Kukoviča za vsako ceno umorili. To nalogo sta dobila prekaljena vosovska morilca Anton Kovič - Sine in Jože Šiška, medtem ko naj bi Lado Řiha kril njun odhod. Za dan njegove usmrtitve so v Vosu določili 10. oktober 1942 (v virih se omenja tudi 8. oktober). Na ta dan sta ob 7.30 Kovič in Šiška prišla v restavracijo na Medvedovi ulici, ki je bila ravno nasproti Kukovičevega stanovanja, tako da sta lahko nemoteno opazovala Kukovičev odhod iz njega. Približno ob 7.45 je Kukovič prišel iz stanovanja v spremstvu telesnega stražarja. Tedaj je Šiška izstrelil prvi strel, vendar ga je zgrešil. Kukovič se je obrnil in želel zbežati nazaj v svoje stanovanje, vendar ga je zadel Kovičev strel. Šiška in Kovič sta nato izstrelila še nekaj strel. Medtem je Kukovičev telesni stražar začel streljati na Koviča in Šiško, ki sta se za to začela umikati. Zaradi tega nista mo-

Spomenik Karla Destovnika - Kajuha v Šoštanj

gla preveriti, ali je Kukovič mrtev. Slednji ni bil takoj mrtev. Vendar je čez nekaj dni, kot rečeno, umrl v bolnišnici.

Italijani so zaradi tega komunističnega zločina v povračilnem ukrepu 14. oktobra v Gramozni jami pri Ljubljani ustrelili osem Slovencev.

Vrtačnik o umoru Kukoviča

Vosovski umor Kazimirja Kukoviča je v reviji *Tabor* opisal Jože Vrtačnik (*Ob obletnici smrti Kazimirja Kukoviča v Ljubljani*, Buenos Aires, 1980, št. 1, str. 23–25):

Kazimir Kukovič je bil več let pred drugo svetovno vojno v Ljubljani nastavljen za višjega policijskega uradnika. Bil je poročen. Z ženo Pavlo sta imela edinega sina Janeza. Kazimir Kukovič je bil vedno zaveden Slovenec, in to se je pokazalo v javnosti z njegovimi dobrimi deli. Bil je vedno zaželen govornik v naši policijski šoli v Ljubljani in je bil naš odlični učitelj, ki smo vsi visoko cenili.

Čim je bila Slovenija zasedena od Nemcev in Italijanov, Slovenci nismo imeli več popolnega življenja. Kakor hitro se je rodila OF, so se pojavili krivi preroki, ki so oznanjali svobodo našemu narodu. Tako je bil velik del našega naroda prevaran in nevede vprežen v komunistični voz. Kakor hitro so komunisti začeli zahrbtno pobijati naše ugledne slovenske može, so se že začele zavednim Slovincem odpirati oči. Tako se je začel ilegalni odpor, ki so ga vodili naši zavedni Slovenci, čeprav je bilo to tvegano delo.

Med policijskimi uradniki je bil prvi, ki je bil zahrbtno ustreljen v Tivoliju, višji policijski uradnik Ivan Polak. Tako so OF-arji dali povod, da je oživila v Sloveniji protikomunistična organizacija, ki ne bo nikoli izumrla. V tej organizaciji je bil najbolj delaven in neustrašen četnik Kazimir Kukovič. Navidezno je imel več sodelavcev, ki so bili z njim vpisani kot četniki. V

resnici so bili pravi komunisti, ki so v tem slučaju hinavsko koristili OF. Tako je bil kmalu poskus atentata na Kukoviča, ki se je delno ponesrečil, bil pa je ustreljen njegov spremljevalec Anton Habjan.

Kukovičev spremljevalec

Po Habjanovi smrti ni imel Kukovič pravega spremljevalca, pač pa ga je začasno nadomeščal policijski agent Anton Zaman. Anton Zaman je sam klical po telefonu podpisane. Zaupno mi je povedal, da bo Kukovič potreboval novega spremljevalca, in to takega, ki bi se sam prostovoljno javil. Na to sem pristal in sem se drugega dne predstavil Kukoviču, s katerim sva se o vsem dobro pogovorila. Tako sem postal Kukovičev stalni spremljevalec in njegov bližnji prijatelj. Tedaj sem bil odrejen v službo v njegovi pisarni, kazenskem referatu za kontrolo cen. Pri tem mi je bil desna roka moj prijatelj Zaman, ki je moral prezgodaj umreti. Kazimir Kukovič je bil pri vseh nas priljubljen. Bil je velik idealist in ljubitelj našega naroda. Večkrat je v svojem govoru omenil našo Koroško in Primorsko. Bil je prepričan, da bo po končani vojni vse to priključeno k Sloveniji. Izrazil se je še, da bo po vojni nastopil svojo službo v Celovcu, ker je to mesto tako ljubil. Nato mu je podpisani dejal: »Gospod predstavnik, a mi bomo tako ostali tu brez vas.« Odgovoril mi je: »Kjer bom jaz, boste tudi Vi, Vrtačnik.« Za vse to sem se mu iskreno zahvalil.

Ko sva se s Kukovičem sprehajala, mi je dejal: »Dela se za to, da bomo kmalu imeli naše fante, ki bodo v Sloveniji napravili red in mir. Ne bo se treba nikomur več bati, da bi bil kje iz zasede ustreljen.« Vprašal sem ga: »Kako bo to mogoče storiti, ker so naši gospodarji še Nemci in Italijani.« Odgovoril mi je: »To se mora zgoditi, ker bi bili v nasprotnem slučaju vsi pobiti. Vrhovni poveljnik nas vseh je general Draža Mihajlovič.« To je bil za-

me dokaz, da se je že takrat pripravljalo rojstvo naših varuhov domobrancev.

Umor 8. oktobra 1942

Kukovič je večkrat hodil na tajne sestanke, kjer so bile navzoče velike osebnosti. Poleg Kukoviča sem poznal le Marjana Strnišo. Jaz sem bil le kot stražar v predsobi, kjer so se ti sestanki vršili. Drugače se je pa vse to vršilo strogo tajno. Kukoviču so njegovi prijatelji svetovali, da bi se začasno kam umaknil, in bi se tako lahko izognil ponovnemu atentatu komunistov. Tega se ni ustrašil; kot resnični idealist je začeto delo neustrašeno nadaljeval. V zgodnjih jutranjih urah 8. oktobra 1942 so v Medvedovi ulici komunisti ponovno s špansko strojnico napadli Kukoviča. Jaz sem bil tik zraven njega. Kukovič je po prvih streljih padel na tla hodnika. Takoj sem ga dvignil in ga hotel odnesti na varno. Ko je strojnica neprestano streljala na naju, sem imel občutek, da je bil Kukovič ponovno zadet. Napadalec je streljal iz gostilne na nasprotni strani ulice.

Ostal sem miren. Položil sem Kukoviča na tla. Obložil sem okrog njega vreče, napolnjene s peskom, ki so bile pripravljene za slučaj bombardiranja.

Nato se je začelo med tremi napadalcem in menoj pravo streljanje. Kot toča so krogle neprestano letele vse naokrog. Zdelo se mi je, da sem zadel enega od napadalcev. Kar nenadoma so prenehali streljati name in so zbežali.

Med okupatorjem in komunisti

Nepričakovano se je pojavil pred menoj italijanski policijski agent s pištolo v roki, ki me je hotel takoj ustreliti. Jaz sem ga prehitel in mu pištolo izbil iz rok. Med nama se je začela fizična borba, kdo bo prevladal.

V najbolj kočljivem trenutku sta se pojavila pred nama dva italijanska karabinjer-

Spominska plošča na rojstni hiši Karla Destovnika - Kajuha v Šoštanju

ja, ki sta naju ločila in tako ustavila najino borbo. Čim je bil italijanski policijski agent svoboden, je pobral svojo pištolo s tal in me hotel spet ustreliti. To sta mu preprečila karabinjerja z besedami: »On je v naših rokah in nam bo to v veliko korist, da imamo živega morilca pod našim nadzorstvom.« Nato sem zavpil nad njimi: »Jaz sem v isti službi kot vi, kar vam lahko dokažem v svojimi izkaznicami, ki jih imam pri sebi.« Oni so me začeli tepsti in so vpili name: »Podobne ponarejene dokumente imajo vsi komunisti.« In da sem jaz ustrelil slovenskega policijskega komisarja. Eden izmed teh karabinjerjev je bil v bližini v času, ko je bil atentat na Kukoviča. On je to videl in se je umaknil na varno. Vkljenjenega so me italijanski policijski uslužbenci odpeljali na bližnjo karabinjersko postajo. Po zaslugi policijskih uradnikov so me morali Italijani končno spustiti na svobodo.

Italijani so se mi primerno oprostili, ko so zvedeli, kako je bilo pri Kukovičevem atentatu. Pri tem so mi svetovali, da naj bi se

umaknil v Italijo in bi me v tem primeru razrešili policijske službe. Plačo in vse ugodnosti bi imel iste, kot če bi ostal v policijski službi. Na vse to sem se zahvalil in jim rekel: »Ostal bom v Ljubljani do konca vojne ne glede na to, kaj se bo z menoj zgodilo.«

Tako je vosovski umor Kazimirja Kukoviča opisal Jože Vrtačnik.

Divje kakor lačni psi

Komunisti so Karlu Destovniku, osebi, ki je zelo aktivno sodelovala pri komunističnih zločinih, v desetletjih po vojni namenili veliko spomenikov, imen ulic, poimenovanj šol in še česa. Tudi v Ljubljani, v Štepanjskem naselju so poimenovali po njem šolo. Pravkar pred njo vračajo spomenik, ki so ga obnavljali. Po demokratizaciji Slovenije, in še posebej v zadnjih letih poskušajo levičarji Karla Destovnika prikazati kot pesnika in celo humanista. Temu dodajajo njegovo čustveno močno ljubezensko zgodbo s Silvo Ponikvarjevo. Ker je bil leta 1943 že pisateljsko močno formiran, so se ohranila njegova pisma Ponikvarjevi v zapor. Njegova ljubezenska zgodba ni posebej izstopala od mnogih takrat, posebna je lahko morda zato, ker se je o njej ohranilo precej pisnega in povojnega pričevanskega gradiva, da lahko z njo utrjujejo podobo o Destovniku kot humanistu.

Seveda so kakšni njegovi verzi lepi in močni. Toda tudi zaradi vojne in komunistične revolucije, katere aktivni akter je bil, je bil predvsem kolešček v morilskem stroju komunistične revolucije. Kot tak je napisal tudi zgovorno pesem *Divje kakor lačni psi*: *Divje kakor lačni psi / bomo zgrizli stari svet. / Zgrizli bomo stari svet / divje do krvi, / do krvi in do kosti. / In nato bo lep pogreb. / Kakor mravlje / bomo šli za krsto / (dela dosti bo takrat) / in z zemljo, / z zemljó / zasuli / ta naš dobri, / stari svet.*

Karel Destovnik humanist? Lahko, vendar samo v skonstruirani levičarski mitologiji.

Ilegala v Ljubljani

Kajuh je po prihodu v Ljubljano septembra 1941 hitro vzpostavil stike s svojimi šoštanjskimi rojaki in kulturniški krogi. Dobivali so se po stanovanjih in prirajali kulturne in politične večere. Z Bojanom Stihom sta napisala dramo *Mati*, veliko je pisal poezijo, socialni se je pridružila pesem upora, objavjal je v Slovenskem poročevalcu (Kralj Matjaž), v

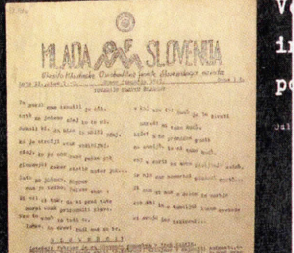
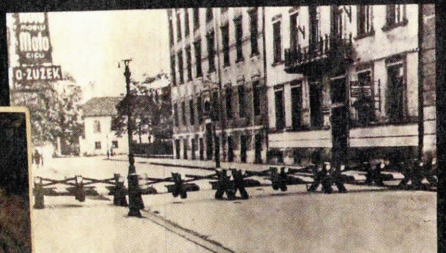
Mladi Sloveniji (Mostovi), v *Naši ženi* (Pesem materi padlega partizana) in nekaterih drugih ilegalnih glasilih. Družil se je s številnimi že uveljavljenimi in mladimi literati: Toneom Sellškarjem, Pavlom Gallo, Miletom Klopčičem, Prežihom Vorancem, Matejem Borom ...

Za tisk je pripravil svojo prvo pesniško zbirko *Narokolje*, ki pa ni izšla, saj je bila ilegalna tiskarna v Šiški tik pred natisom uničena.

Spomladi leta 1942 se je zblížal s Silvo Ponikvar, ki so jo Italijani dvakrat zaprli in njej je posvetil cikel ljubezenskih pesmi, ki pomenijo enega vrhuncev slovenske ljubezenske poezije.

Nekako v tem času se je priključil tudi Osvobodilni fronti in postal obveščevalec v Varnostno-obveščevalni službi. V Ljubljani je, razen nekaj mesecev, ko je stanoval pri Silvi, živel v izjemno neugodnih razmerah, selil se je iz prenočišča v prenočišče, pogosto lačen in bolan.

Od p...
partij...
osvo...
čim v...
tudi...
odše...
rog, v...
zapis...
zapo...

Karel Destovnik - Kajuh na razstavi v Nuku Čas življenja in čas smrti. Ilegala v Ljubljani: »Spomladi 1942 se je zblížal s Silvo Ponikvar« ter se nekako »v tem času priključil tudi Osvobodilni fronti in postal obveščevalec v Varnostno-obveščevalni službi«. O tem, kaj pomeni »obveščevalec«, pa čisto nič.